

Особливості професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних школах Німеччини

Сергій Бобраков

У статті розглянуто особливості професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних школах Німеччини, подано основні характеристики змісту навчальних програм кожного з шести закладів педагогічної освіти, визначено особливості організації навчального процесу у кожному з них.

Ключові слова: вищі педагогічні школи, професійна підготовка вчителів у Німеччині, навчальні програми вищих педагогічних шкіл, організація навчального процесу у вищих педагогічних школах Німеччини.

Приєднання до Болонського процесу та інтеграція української системи освіти в європейський освітній простір актуалізують проблему вивчення та узагальнення найкращих зразків зарубіжного досвіду. Надбання німецької системи освіти в цьому контексті можуть стати корисними, адже ця країна порівняно недавно, долаючи майже такі, як і в Україні, соціально-економічні труднощі, шукала ефективних шляхів модернізації освіти – основи суспільного розвитку.

На сьогодні соціальне замовлення в Україні щодо професійної освіти майбутніх учителів актуалізує сутнісний зміст педагогічної освіти, її діяльнісний характер, спрямований перш за все на оволодіння фахівцем практичними вміннями і навичками організації навчального процесу. Доцільним з цього приводу, на нашу думку, є огляд системи професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних школах (ВПШ) Німеччини, адже саме цим навчальним закладам властива практико-орієнтована, різноманітна за формами система підготовки вчителів, що відповідає соціальному замовленню сучасного німецького суспільства.

Розгляд моделей підготовки вчителів у ВПШ Німеччини стимулюватиме інновації в українській системі педагогічної освіти, збагачуючи її та збільшуючи можливості для входження у світовий педагогічний простір.

Значний внесок у дослідження системи освіти Німеччини зробили російські науковці Б. Вульфсон, О. Єльцова, З. Малькова, Л. Писарева, Л. Пискунов, Т. Яркіна та ін., які досліджували модернізацію навчальних планів і програм. Різні аспекти німецької моделі підготовки педагогічних кадрів досліджували українські вчені Л. Пуховська, В. Кравець, Т. Мойсеєнко, Н. Абашкіна, Н. Козак, Н. Махиня, А. Турчин та інші науковці. Дослідження процесу підготовки вчителів у вищих педагогічних школах є актуальними для німецьких дослідників. Наукові розробки з цього приводу мають З. Бльомеке, Й. Шютценмайстер, Е. Терхарт, І. Геск, Х. Мехнерт, Г. Флах, У. Вишкон та ін.

Мета статті – дослідити особливості професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних школах Німеччини.

Незважаючи на той факт, що підготовка вчителів у Німеччині з 80-х років ХХ століття відбувається переважно в університетах, існують інші навчальні заклади, які здійснюють підготовку вчителів. Зокрема у федеральній землі Баден-Вюртемберг все ще збереглися та повноцінно функціонують шість вищих педагогічних шкіл, дослідженню професійної підготовки вчителів у яких і йтиметься у цій статті. Вищі педагогічні школи (Pädagogische Hochschulen) збереглися у містах Фрайбург (Freiburg), Гейдельберг (Heidelberg), Карлсруе (Karlsruhe), Людвігсбург (Ludwigsburg), Швєбіш-Гмюнд (Schwäbisch Gmünd), Вайнгартен (Weingarten) та готують вчителів для:

- початкової школи (Lehramt an Grundschulen);
- основної школи (Lehramt an Hauptschulen);
- реальної школи (Lehramt an Realschulen);
- школи для дітей з особливими потребами (Lehramt an Sonderschulen).

Це практично всі існуючі типи шкіл у Німеччині. Виключення становлять вчителі гімназій, підготовка яких відбувається виключно в університетах. Окрім того, ВПШ м. Фрайбург, м. Карлсруе та м. Людвігсбург, пропонують підготовку вчителів загальноєвропейського рівня кваліфікації для початкової, основної та реальної школи (Europalehramt für Grund-, Haupt- und Realschulen), що дає можливість майбутнім учителям знайти робоче місце не лише в Німеччині, а й в усіх країнах Європейського Союзу. Цей напрям підготовки приваблює абітурієнтів з усієї Німеччини, адже є ексклюзивним за своєю суттю та пропонується лише в зазначених вищих педагогічних школах. Студенти-майбутні вчителі отримують білінгвальну підготовку з обраної спеціальності та можуть задовольнити потреби у нестачі педагогічних кадрів, що, на нашу думку, є дуже актуальною проблемою (передусім йдеться про вчителів дисциплін фізико-математичного циклу). ВПШ тісно співпрацюють з іншими навчальними закладами регіону, що дозволяє своєчасно прогнозувати нестачу вчителів певного предмета на перспективу. З метою запобігання такій ситуації в галузі природничих та технічних наук, наприклад, було запропоновано ввести у вищих педагогічних школах полівалентні бакалаврські та магістерські програми, які дадуть змогу випускникам обирати між педагогічною діяльністю у навчальних закладах та роботою в індустрії (випускники матимуть повноцінну спеціальність у природничій або технічній галузі з правом викладання) [2, с. 254–255].

З метою розкриття особливостей професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних школах, вважаємо за необхідне надати стисло характеристику змісту навчальних програм у кожній з них.

Вища педагогічна школа міста Фрайбург

(Pädagogische Hochschule Freiburg)

У вищій педагогічній школі міста Фрайбург навчається близько 4800 студентів. Професорсько-викладацький склад становить майже 200 співробітників. Нараховуючи широкий спектр бакалаврсько-магістерських та професійно-педагогічних програм, ВПШ пропонує фундаментальну наукову підготовку, яка змістовно поєднується з професійно-педагогічною діяльністю. Професійне поєднання теоретичних та практичних компонентів навчання є важливою особливістю підготовки вчителів у цій вищій педагогічній школі [4]. Природничо-математичні дисципліни є профільними для цього навчального закладу.

Розглянемо докладніше програми підготовки фахівців у ВПШ.

Програми підготовки вчителів (Lehramt):

- вчитель початкової, основної, реальної школи;
- вчитель початкової, основної, реальної школи загальноєвропейської кваліфікації;
- інтегрований підготовчий курс.

Бакалаврські програми (Bachelor of Arts):

- освіта й виховання (Erziehung und Bildung);
- педагогіка дисциплін оздоровчого циклу (Gesundheitspädagogik);
- педагогіка початкової школи (Pädagogik der Frühen Kindheit);
- німецька мова як друга іноземна, іноземна мова (Deutsch als Zweitsprache / Fremdsprache).

Магістерські програми (Master of Arts):

- педагогіка дисциплін оздоровчого циклу (Gesundheitspädagogik);
- німецька мова як друга іноземна, іноземна мова (Deutsch als Zweitsprache / Fremdsprache);
- E-LINGO – дидактика навчання іноземній мові для молодших школярів (E-LINGO – Didaktik des frühen Fremdsprachenlernens);
- педагогіка для безпритульних дітей та молоді (Pädagogik für Kinder und Jugendliche der Straße);
- тринаціональний магістр іноземних мов, який навчається за програмою потрібного диплома (Trinationaler Master Mehrsprachigkeit). Співробітництво в галузі підготовки вчителів між трьома країнами (Німеччина, Франція, Швейцарія), можливість стажування у цих країнах.

Програми підготовки вчителів для професійних закладів освіти (höheres Lehramt an beruflichen Schulen), бакалавр інженерних наук (Bachelor of Engineering), магістр (Master of Science):

- електротехніка (Elektrotechnik) (B. Eng. / M. Sc.);
- мехатроніка (Mechatronik) (B. Eng. / M. Sc.);
- медіатехніка, економіка (Medientechnik / Wirtschaft) (B. Eng. / M. Sc.);
- інформатика, економіка (Informatik / Wirtschaft) (B. Eng. / M. Sc.);

Аспірантура (Promotion).

Докторантура (Habilitation) [5].

Досліджуючи змістовні особливості підготовки педагогічних кадрів у вищій педагогічній школі, слід виділити такі її особливості:

- орієнтація програм навчання на європейський рівень освіти, інтернаціоналізація;
- орієнтація на математичні та природничі дисципліни;
- участь студентів у міжнародних наукових проектах;
- можливість стажування та подальшого працевлаштування у європейських країнах;
- змістовне поєднання теоретичних та практичних компонентів навчання.

Вища педагогічна школа міста Гейдельберг

(Pädagogische Hochschule Heidelberg)

У педагогічній школі навчається 4200 студентів, науково-педагогічний персонал нараховує 250 працівників. Гуманізація навчання та виховання, креативність у професійній та науковій діяльності – основні лейтмотиви організації навчального процесу ВПШ міста Гейдельберг. У навчальному закладі впроваджуються принципи практичної орієнтації навчання: організовуються багатотижневі фази практичної підготовки у навчальних закладах федеральної землі; за рахунок тісної співпраці педагогічної школи з іншими навчальними закладами регіону є можливість закріплення студентів за певними школами протягом всього періоду навчання; навчання побудоване з урахуванням сучасних наукових досліджень у галузі педагогічної рефлексії, дослідницького навчання (forschendes Lernen), діяльнісного дослідження (Aktionsforschung) [6].

Крім класичних програм підготовки вчителів (Lehramt) та бакалаврсько-магістерських програм у галузі електротехніки, початкового навчання та інженерних наук, ВПШ міста Гейдельберг пропонує наступні програми післядипломного педагогічного навчання (Aufbau- und Erweiterungsstudiengänge), зокрема такі, як:

- післядипломний курс підготовки для вчителів спеціальних шкіл (Aufbaustudiengang für das Lehramt an Sonderschulen);
- додаткові післядипломні курси для вчителів всіх типів шкіл (Erweiterungsstudiengänge zu den Lehrämtern);
- післядипломні курси для вступу в аспірантуру та подальшої наукової роботи (Promotionsaufbaustudiengang).

Основною особливістю вищої педагогічної школи міста Гейдельберг є ґрунтовна підготовка вчителів різних предметів для спеціальних шкіл (Lehramt an Sonderschulen) [6].

Вища педагогічна школа міста Карлсруе

(Pädagogische Hochschule Karlsruhe)

За кількістю студентів ВПШ міста Карлсруе лідирує серед навчальних закладів цього типу. Тут навчається майже 5700 чоловік. Викладацький склад нараховує близько 280 працівників. Основними орієнтирами у організації змісту навчання у ВПШ є інтердисциплінарність, інтернаціональність, заснована на сучасних наукових розробках практико-орієнтована підготовка.

Курикулум вищої педагогічної школи міста Карлсруе відрізняє її від педагогічних шкіл м.Фрайбург та м.Гейдельберг передусім наявністю післядипломних курсів у галузі релігійної педагогіки (Religionspädagogik),

міжкультурної освіти (interkulturelle Bildung), ісламської теології (islamische Theologie).

Багатий досвід підготовки наукових кадрів становить ще одну особливість цієї вищої педагогічної школи. Навчальний заклад надає можливість навчання за аспірантськими та докторськими програмами підготовки з інтенсивним науковим керівництвом, що дає змогу здобути ступінь доктора наук (Dr. phil., Dr. paed., Habilitation) у найкоротші строки [7].

Вища педагогічна школа міста Людвігсбург

(Pädagogische Hochschule Ludwigsburg)

Навчальний заклад нараховує близько 5500 студентів та є центром поєднання чотирьох тісно пов'язаних між собою галузей педагогічної підготовки: шкільна освіта (schulische Bildung), позашкільна освіта й виховання дітей та молоді (außerschulische Kinder- und Jugendbildung), освіта дорослих та післядипломне навчання (Erwachsenen- und Weiterbildung), соціокультурна освіта (Bildung im Kultur- und Sozialbereich). Основу профілю вищої педагогічної школи становлять традиційні напрямки підготовки вчителів для початкової, основної та реальної шкіл, а також вчителів для спеціальної школи (Lehramt an Grund-, Haupt-, Real- und Sonderschulen). Бакалаврсько-магістерські програми та курси післядипломного навчання є схожими за структурою з іншими вищими педагогічними школами (див. вище програми ВПШ м. Фрайбург та м. Гейдельберг).

Необхідним і обов'язковим компонентом навчальних програм є підготовка до застосування інформаційно-комунікаційних технологій в професійній діяльності. Такі курси включають поєднання даних про навчальний предмет та інформаційно-комунікаційні навички й уміння.

Особливістю навчальних програм вищої школи є реалізація «Європейського виміру», що знаходить відображення у визначенні мети і завдань підготовки вчителів; включенні вивчення європейської специфіки у змісті окремих дисциплін навчального плану; визнанні необхідності забезпечення реалізації рішень Болонського процесу та релевантних стандартів якості освіти; участі в європейських проектах і схемах забезпечення мобільності студентів; розробці регіональних схем, що передбачають підготовку студентів у країнах-сусідах [3, с. 23].

Вища педагогічна школа міста Швєбіш-Гмюнд

(Pädagogische Hochschule Schwäbisch-Gmünd)

ВПШ м. Швєбіш-Гмюнд є найстарішою з шести педагогічних шкіл. Підготовка вчителів у навчальному закладі орієнтована на тип школи та готує вчителів для початкової, основної та реальної шкіл. Традиційні напрямки підготовки доповнюються новими: у співпраці з вищою школою економіки та техніки міста Аален пропонується спеціальність інженер-педагог (Ingenieurpädagoge).

ВПШ підтримує партнерські стосунки з університетам інших країн: в рамках програми ERASMUS проводяться обміни студентами та викладачами між ВПШ та університетом Турку (Фінляндія), університетом Стамбулу (Туреччина) та

університетом Кардіф (Велика Британія). Партнерські стосунки підтримуються також з університетами США, Індії, України, Ізраїлю.

Підготовка вчителів у ВПШ ґрунтується на принципах практичної орієнтації навчання. Ще перед початком навчання студенти повинні пройти практику на профпридатність (Eignungspraktikum) та остаточно визначитися з правильністю обраної професії. Під час навчання значна питома вага навчального навантаження студентів приділяється практичним компонентам підготовки: орієнтовні (ознайомлювальні) практики (Orientierungspraktikum), блокові практики (Blockpraktikum), практичний семестр (Praxissemester) та стажування у навчальних закладах за кордоном (Auslandssemester) роблять значний внесок у професійне становлення майбутнього вчителя [1].

Вища педагогічна школа міста Вайнгартен

(Pädagogische Hochschule Weingarten)

Професійна підготовка вчителів у цій педагогічній школі будується на принципах практичної орієнтації навчання. 2800 студентів навчального закладу проходять орієнтовні, блокові та щоденні види практик (Orientierungs-, Tages- und Blockpraktika) у школах регіону. У модельній спробі, яку розробили наукові співробітники ВПШ вдалося інтегрувати річну практику (Praxisjahr) у навчальний процес. При цьому практикантам надається підтримка в розробленні навчального матеріалу завдяки функціонуванню педагогічних майстерень у навчальному закладі.

Наукова робота ведеться за такими напрямками: педагогіка (Erziehungswissenschaft, Pädagogik), фахова дидактика (Fachdidaktik), дошкільна освіта (frühkindliche Bildung), професійна освіта (berufliche Bildung), забезпечення якості професійної підготовки вчителів (Qualitätsentwicklung in der Lehrerbildung). Викладачі навчального закладу працюють над розробленням сучасних методичних комплексів з метою підвищення ефективності та якості підготовки вчителів.

Окрім традиційних програм підготовки вчителів, є можливість отримати бакалавра або магістра зі спеціальностей: транспортна техніка (Fahrzeugtechnik), фізика (Physik), магістр педагогіки (Master of Educational Science). ВПШ відрізняється широким спектром національних та міжнародних партнерських стосунків із закладами освіти, що розширює можливості стажування студентів [8].

Проведене нами дослідження дало можливість розглянути особливості професійної підготовки вчителів у вищих педагогічних школах Німеччини та зробити такі висновки:

1) ефективно поєднуючи педагогічні, фахові та фахово-дидактичні знання з практичною діяльністю, вищі педагогічні школи характеризуються високою якістю підготовки вчителів, задовольняючи потребу у педагогічних кадрах у федеральній землі та за її межами;

2) основною орієнтацією ВПШ є, перш за все, традиційна підготовка вчителів з орієнтацією на певний тип шкіл, що зараз не є актуальним для університетів та альтернативних закладів підготовки вчителів;

3) конкуруючи з університетами, ВПШ також намагаються модернізувати систему професійної підготовки вчителів, впроваджуючи полівалентні бакалаврські та магістерські програми, які дають змогу студентам-випускникам

обрати виробничу або педагогічну кар'єру;

4) співпраця з іншими закладами освіти федеральної землі, диференціація професійної підготовки у ВПШ дають змогу враховувати динаміку потреб у педагогічних кадрах та своєчасно врегульовувати їх нестачу;

5) міжнародна діяльність та європейська спрямованість педагогічної освіти у ВПШ відкривають широкі можливості для стажування майбутніх учителів у навчальних закладах інших країн Європейського Союзу;

6) наукова робота та методичні розробки працівників ВПШ дають змогу створювати ексклюзивні програми підготовки вчителів (вчитель загальноєвропейського рівня кваліфікації для початкової, основної та реальної школи), які приваблюють абітурієнтів з усієї Німеччини.

Перспективні напрямки роботи полягають у визначенні принципів реалізації практико-орієнтованої підготовки вчителів у вищих педагогічних школах Німеччини, що сприятиме впровадженню інноваційних моделей підготовки вчителів в українській системі педагогічної освіти, запобігаючи її надмірній «теоретизації».

Список використаних джерел:

1. *Das Bildungs- und Studenten-Portal Universitäten, Fachhochschulen & Kunst- und Musikhochschulen. Pädagogische Hochschule Schwäbisch Gmünd [Electronic resource]. – 2012. – URL : <http://fh-rpl.de/universitaeten/baden-wuerttemberg/schwaebisch-gmuend-ph>.*
2. *Henecka H. Berufseinstiege von Lehramtsabsolventen. Ergebnisse einer Längsschnittstudie an Pädagogischen Hochschulen in Baden-Württemberg / Hans Peter Henecka, Frank Lipowsky // Perspektiven der Lehrerbildung – das Modell Baden-Württemberg. 40 Jahre Pädagogische Hochschulen / In H. Melenk, K. Fingerhut, M. Rath & G. Schweizer (Hrsg.). – Freiburg : Fillibach. – 2002. – S. 251–266.*
3. *Kelly M. The Training of Teachers of a Foreign Language: Developments in Europe / Michael Kelly, Michael Grenfell, Angella Gallagher-Brett, Diana Jones, Laurence Richard, Amanda Hilmarsson-Dunn // A Report to the European Commission Directorate General for Education and Culture / revised report [Electronic resource]. – 2012. – URL : http://ec.europa.eu/education/languages/pdf/doc493_en.pdf. – 89 p.*
4. *Pädagogische Hochschule Freiburg [Electronic resource]. – 2012. – URL : <https://www.ph-freiburg.de>.*
5. *Pädagogische Hochschule Freiburg. Übersicht über die Studiengänge [Electronic resource]. – 2012. – URL : <https://www.ph-freiburg.de/studium-lehre/studiengaenge.html>.*
6. *Pädagogische Hochschule Heidelberg [Electronic resource]. – 2012. – URL : <http://www.ph-heidelberg.de/hochschule.html>.*
7. *Pädagogische Hochschule Karlsruhe. Forschung [Electronic resource]. – 2012. – URL : <http://www.ph-karlsruhe.de/forschung>.*
8. *Pädagogische Hochschule Weingarten [Electronic resource]. – 2012. – URL : <http://www.ph-weingarten.de/index.php>.*